

॥ Ōm Śrī Paramātmānē Namaḥ ॥

॥ Atha Dvītyō'dhyāyaḥ ॥

Sāṅkhya-Yōgaḥ

sañjaya uvāca -

taṁ tathā kṛpayā"viṣṭam
aśrupūrṇākulēkṣaṇam ।
viṣīdantamidam vākyam
uvāca madhusūdanaḥ ॥1॥

śrī bhagavānuvāca -

kutastvā kaśmalamidam
viṣamē samupasthitam ।
anāryajuṣṭamasvargyam
akīrtikaramarjuna ॥2॥

klaibyaṁ mā sma gamaḥ pārtha
naitattvayyupapadyatē ।
kṣudraṁ hṛdayadaurbalyaṁ
tyaktvōttiṣṭha parantapa ॥3॥

arjuna uvāca -

katham bhīṣmamahaṁ saṅkhyē
drōṇaṁ ca madhusūdana ।
iṣubhiḥ pratiyōtsyāmi
pūjārḥavarisūdana ॥4॥

gurūnahaṭvā hi mahānubhāvān
śrēyō bhōktuṁ bhaikṣyamapīha lōkē ।

hatvārthakāmāmstu gurūnihaiva
bhuñjīya bhōgān rudhirapradigdhān ||5||

na caitadvidmaḥ katarannō garīyaḥ
yadvā jayēma yadi vā nō jayēyuh |
yānēva hatvā na jijīviṣāmaḥ
tē'vasthitāḥ pramukhē dhārtarāṣṭrāḥ ||6||

kārpaṇyadōṣōpahatasvabhāvaḥ
prcchāmi tvām dharmasammūḍhacētāḥ |
yacchrēyaḥ syānniścitaṁ brūhi tanmē
śiṣyastē'haṁ śādhi mām tvām prapannam ||7||

na hi prapaśyāmi mamāpanudyāt
yacchōkamucchōṣaṇamindriyāṇām |
avāpya bhūmāvasapatnamṛddhaṁ
rājyaṁ surāṇāmapi cādhipatyam ||8||

sañjaya uvāca -

ēvamuktvā hr̥ṣīkēśaṁ
guḍākēśaḥ parantapaḥ |
na yōtsya iti gōvindam
uktvā tūṣṇīm babhūva ha ||9||

tamuvāca hr̥ṣīkēśaḥ
prahasanniva bhārata |
sēnayōrubhayōrmadhyē
viśīdantamidam vacaḥ ||10||

śrī bhagavānuvāca -

aśōcyānanvaśōcastvaṁ
prajñāvādāmśca bhāṣasē |
gatāsūnagatāsūmśca
nānuśōcanti paṇḍitāḥ ||11||

na tvēvāhaṁ jātu nāsaṁ
na tvaṁ nēmē janādhipāḥ |
na caiva na bhaviṣyāmaḥ
sarvē vayamataḥ param ||12||

dēhinō'sminyathā dēhē
kaumāraṁ yauvanaṁ jarā |
tathā dēhāntaraprāptiḥ
dhīrastatra na muhyati ||13||

mātrāsparsāstu kauntēya
śītōṣṇasukhaduḥkhadāḥ |
āgamāpāyinō'nityāḥ
tāmstitikṣasva bhārata ||14||

yaṁ hi na vyathayantyētē
puruṣaṁ puruṣarṣabha |
samaduḥkhasukhaṁ dhīraṁ
sō'mṛtatvāya kalpatē ||15||

nāsatō vidyatē bhāvaḥ
nābhāvō vidyatē sataḥ |
ubhayōrapī dṛṣṭō'ntaḥ
tvanayōstattvadarśibhiḥ ||16||

avināśi tu tadviddhi
 yēna sarvamidam tatam |
 vināśamavyayasyāśya
 na kaścitkartumarhati ||17||

antavanta imē dēhāḥ
 nityasyōktāḥ śarīraṇaḥ |
 anāśinō'pramēyasya
 tasmādyudhyasva bhārata ||18||

ya ēnam vētti hantāram
 yaścainam manyatē hatam |
 ubhau tau na vijānītaḥ
 nāyam hanti na hanyatē ||19||

na jāyatē mriyatē vā kadācit
 nāyam bhūtvā bhavitā vā na bhūyaḥ |
 ajō nityaḥ śāśvatō'yaṁ purāṇaḥ
 na hanyatē hanyamānē śarīrē ||20||

vēdāvināśinaṁ nityam
 ya ēnamajamavyayam |
 katham sa puruṣaḥ pārtha
 kam ghātayati hanti kam ||21||

vāsāmsi jīrṇāni yathā vihāya
 navāni grhṇāti narō'parāṇi |
 tathā śarīrāṇi vihāya jīrṇāni
 anyāni samyāti navāni dēhī ||22||

nainam chindanti śastrāṇi
nainam dahati pāvakaḥ |
na cainam klēdayantyāpaḥ
na śōṣayati mārutaḥ ||23||

acchēdyō'yamadāhyō'yam
aklēdyō'śōṣya ēva ca |
nityaḥ sarvagataḥ sthāṇuḥ
acalō'yam sanātanaḥ ||24||

avyaktō'yamacintyō'yam
avikāryō'yamucyatē |
tasmādēvaṁ viditvainam
nānuśōcitumarhasi ||25||

atha cainam nityajātam
nityam vā manyasē mṛtam |
tathā'pi tvaṁ mahābāhō
naivam śōcitumarhasi ||26||

jātasya hi dhruvō mṛtyuḥ
dhruvaṁ janma mṛtasya ca |
tasmādaparihāryē'rthē
na tvaṁ śōcitumarhasi ||27||

avyaktādīni bhūtāni
vyaktamadhyāni bhārata |
avyaktanidhanānyēva
tatra kā paridēvanā ||28||

āścaryavatpāśyati kaścidenam
 āścaryavadvadati tathaiva cānyaḥ |
 āścaryavaccainamanyaḥ śṛṇōti
 śrutvā'pyēnaṁ vēda na caiva kaścit ||29||

dēhī nityamavadhyō'yaṁ
 dēhē sarvasya bhārata |
 tasmātsarvāṇi bhūtāni
 na tvaṁ śōcitumarhasi ||30||

svadharmamapi cāvēkṣya
 na vikampitumarhasi |
 dharmyāddhi yuddhācchrēyō'nyat
 kṣatriyasya na vidyatē ||31||

yadṛcchayā cōpapannaṁ
 svargadvāramapāvṛtam |
 sukhinaḥ kṣatriyāḥ pārtha
 labhantē yuddhamīdṛśam ||32||

atha cēttvamimaṁ dharmyaṁ
 saṅgrāmaṁ na kariṣyasi |
 tataḥ svadharmaṁ kīrtiṁ ca
 hitvā pāpamavāpsyasi ||33||

akīrtiṁ cāpi bhūtāni
 kathayiṣyanti tē'vyayām |
 sambhāvitasya cākīrtiḥ
 maraṇādatiricyatē ||34||

bhayādraṇāduparataṁ
maṁsyantē tvāṁ mahārathāḥ ।
yēṣāṁ ca tvāṁ bahumataḥ
bhūtvā yāsyasi lāghavam ॥35॥

avācyavādāṁśca bahūn
vadiṣyanti tavāhitāḥ ।
nindantastava sāmārthyam
tatō duḥkhataṁ nu kim ॥36॥

hatō vā prāpsyasi svargam
jītvā vā bhōkṣyasē mahīm ।
tasmāduttiṣṭha kauntēya
yuddhāya kṛtaniścayaḥ ॥37॥

sukhaduḥkhē samē kṛtvā
lābhālābhau jayājayau ।
tatō yuddhāya yujyasva
naivam pāpamavāpsyasi ॥38॥

ēṣā tē'bhīhitā sāṅkhyē
buddhiryōgē tvimāṁ śṛṇu ।
buddhyā yuktō yayā pārtha
karmabandham prahāsyasi ॥39॥

nēhābhikramanāśō'sti
pratyavāyō na vidyatē ।
svalpamapyasya dharmasya
trāyatē mahatō bhayāt ॥40॥

vyavasāyātmikā buddhiḥ
 ēkēha kurunandana |
 bahuśākhā hyanantāśca
 buddhayō'vyavasāyinām ||41||

yāmimām puṣpitām vācam
 pravadantyavipaścitaḥ |
 vēdavādaratāḥ pārtha
 nānyadastiti vādinaḥ ||42||

kāmātmānaḥ svargaparāḥ
 janmakarmaphalapradām |
 kriyāviśēṣabahulām
 bhōgaiśvaryagatim prati ||43||

bhōgaiśvaryaprasaktānām
 tayā'pahṛtacētasām |
 vyavasāyātmikā buddhiḥ
 samādhau na vidhīyatē ||44||

traiguṇyaviṣayā vēdāḥ
 nistraiguṇyō bhavārjuna |
 nirdvandvō nityasattvasthaḥ
 niryōgakṣēma ātmavān ||45||

yāvānartha udapānē
 sarvataḥ samplutōdakē |
 tāvānsarvēṣu vēdēṣu
 brāhmaṇasya vijānataḥ ||46||

karmaṇyēvādhikāraṣṭē
mā phalēṣu kadācana |
mā karmaphalahēturbhūḥ
mā tē saṅgō'stvakarmaṇi ||47||

yōgasthaḥ kuru karmāṇi
saṅgaṁ tyaktvā dhanañjaya |
siddhyasiddhyōḥ samō bhūtvā
samatvaṁ yōga ucyatē ||48||

dūrēṇa hyavaraṁ karma
buddhiyōgāddhanañjaya |
buddhau śaraṇamanviccha
kṛpaṇāḥ phalahētavaḥ ||49||

buddhiyuktō jahātīha
ubhē sukṛtaduṣkṛtē |
tasmādyōgāya yujyasva
yōgaḥ karmasu kauśalam ||50||

karmajaṁ buddhiyuktā hi
phalaṁ tyaktvā manīṣiṇaḥ |
janmabandhavinirmuktāḥ
padaṁ gacchantyanāmayam ||51||

yadā tē mōhakalilaṁ
buddhirvyatitarīṣyati |
tadā gantā'si nirvēdaṁ
śrōtavyasya śrutasya ca ||52||

śrutivipratipannā tē
 yadā sthāsyati niścalā |
 samādhāvacalā buddhiḥ
 tadā yōgamavāpsyasi ||53||

arjuna uvāca -

sthitaprajñasya kā bhāṣā
 samādhisthasya kēśava |
 sthitadhīḥ kim prabhāṣēta
 kimāsīta vrajēta kim ||54||

śrī bhagavānuvāca -

prajahāti yadā kāmān
 sarvānpārtha manōgatān |
 ātmanyēvātmanā tuṣṭaḥ
 sthitaprajñastadōcyatē ||55||

duḥkhēṣvanudvignamanāḥ
 sukhēṣu vigatasprhaḥ |
 vītarāgabhayakrōdhaḥ
 sthitadhīrmunirucyatē ||56||

yaḥ sarvatrānabhisnēhaḥ
 tattatprāpya śubhāśubham |
 nābhinandati na dvēṣṭi
 tasya prajñā pratiṣṭhitā ||57||

yadā saṁharatē cāyaṁ
kūrmō'ṅgānīva sarvaśaḥ |
indriyāṇindriyārthēbhyaḥ
tasya prajñā pratiṣṭhitā ||58||

viṣayā vinivartantē
nirāhārasya dēhinaḥ |
rasavarjaṁ rasō'pyasya
paraṁ drṣṭvā nivartatē ||59||

yatatō hyapi kauntēya
puruṣasya vipaścitaḥ |
indriyāṇi pramāthīni
haranti prasabhaṁ manaḥ ||60||

tāni sarvāṇi saṁyamya
yukta āsīta matparaḥ |
vaśē hi yasyēndriyāṇi
tasya prajñā pratiṣṭhitā ||61||

dhyāyatō viṣayānpuṁsaḥ
saṅgastēṣūpajāyatē |
saṅgātsaṅjāyatē kāmāḥ
kāmatkrōdhō'bhijāyatē ||62||

krōdhādbhavati sammōhaḥ
sammōhātsmṛtivibhramaḥ |
smṛtibhramśāt buddhināśaḥ
buddhināśātpraṇaśyati ||63||

rāgadvēṣavīyuktaistu
 viṣayānindriyaiścaraṇaḥ |
 ātmavaśyairvidhēyātmā
 prasādamadhigacchati ||64||

prasādē sarvaduḥkhānām
 hānirasyōpajāyatē |
 prasannacētasō hyāśu
 buddhiḥ paryavatiṣṭhatē ||65||

nā'sti buddhirayuktasya
 na cāyuktasya bhāvanā |
 na cābhāvaṃyataḥ śāntiḥ
 aśāntasya kutaḥ sukham ||66||

indriyāṇāṃ hi caratām
 yaṃmanō'nuvidhīyatē |
 tadasya harati prajñāṃ
 vāyurnāvamivāmbhasi ||67||

tas mādyasya mahābāhō
 nigrhītāni sarvaśaḥ |
 indriyāṇāṃindriyārthēbhyaḥ
 tasya prajñā pratiṣṭhitā ||68||

yā nīśā sarvabhūtānām
 tasyām jāgarti saṃnyamī |
 yasyām jāgrati bhūtāni
 sā nīśā paśyatō munēḥ ||69||

āpūryamāṇamacalapraṭiṣṭhaṁ
samudramāpaḥ praviśanti yadvat ।
tadvatkāmā yaṁ praviśanti sarvā
sa śāntimāpnōti na kāmakāmī ॥70॥

vihāya kāmānyaḥ sarvān
pumāṁścarati nissprhaḥ ।
nirmamō nirahaṅkāraḥ
sa śāntimadhigacchati ॥71॥

ēṣā brāhmī sthitiḥ pārtha
naināṁ prāpya vimuhyati ।
sthitvāsyāmantakālē'pi
brahmanirvāṇamṛcchati ॥72॥

॥ ōm tatsaditi śrīmadbhagavadgītāsu upaniṣatsu
brahmavidyāyām yōgaśāstrē śrīkṛṣṇārjuna-saṁvādē
sāṅkhya-yōgō nāma dvitīyō'dhyāyaḥ ॥

